DOI:10.26104/NNTIK.2019.45.557

НАУКА, НОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ИННОВАЦИИ КЫРГЫЗСТАНА, № 8, 2021

ПЕДАГОГИКА ИЛИМЕДРИ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

PEDAGOGICAL SCIENCES

Айдарова М.Д., Эргешали кызы Айчүрөк, Эргешали кызы Актилек

ЭГЕМЕНДҮҮЛҮКТҮН ШАРТЫНДАГЫ МУГАЛИМДИН ПЕДАГОГИКАЛЫК МАДАНИЯТЫ

Айдарова М.Д., Эргешали кызы Айчурок, Эргешали кызы Актилек

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА УЧИТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ НЕЗАВИСИМОСТИ

M. Aidarova, Ergeshali kyzy Aichurok, Ergeshali kyzy Aktilek

PEDAGOGICAL CULTURE OF A TEACHER IN THE CONDITIONS OF INDEPENDENCE

УДК: 373.51

Бул макалада эгемендүүлүктүн шартындагы мугалимдин педагогикалык маданиятынын учурдагы абалы, мугалимдин кесиптик чеберчилигинин калыптануу шарттары, педагогикалык маданият, педагогикалык чеберчилик, педагогикалык мыктылык түшүнүктөрүнүн маани-маңызы баяндалды. Ошондой эле, заманбап адистин кесиптик даярдыгы фундаменталдуу жалпы билим берүүчү, психологиялык-педагогикалык жана атайын билимдерди, заманбап педагогикалык технологияларды үйрөнүү, инновацияга жана чыгармачылыкка карата мамилени калыптандыруу экендиги тастыкталды. Ар бир педагогикалык проблеманы чечүү мугалимдин педагогикалык билиминин бүтүндөй системасын актуалдаштырат, ал өзүн бир бүтүндүк катары көрсөтөт. Педагогикалык чеберчилик – мугалимдин кесиптик билиминин татаалданышынан жана жалпылаштырылышынан тышкары, иштин индивидуалдуу стили сыяктуу маанилүү өзгөчөлүгү менен да мүнөздөлөт. Макалада кесиптик билимдин негизинде педагогикалык аң-сезим калыптанып, мугалимдин аракеттерин жана иштерин аныктоочу принциптер жана эрежелер системасы түзүлөөрү ачыкталды.

Негизги сөздөр: *инсан, мугалим, билим, педагогика, маданият, эгемендүүлүк, педагогикалык маданият, педагогикалык чеберчилик, педагогикалык мыктылык, ишмердүүлүк.*

В данной статье изложено нынешнее состояние педагогической культуры учителя в условиях независимости, условия становления профессионального мастерства учителя, сущность понятий педагогическая культура, педагогическое мастерство, педагогическое совершенство. Также было подтверждено, что профессиональная подготовка современного специалиста заключается в овладении фундаментальными общеобразовательными, психолого-педагогическими и специальными знаниями, современными педагогическими технологиями, формировании отношения к инновациям и творчеству. Решение каждой педагогической проблемы актуализирует всю систему педагогических знаний учителя, которая представляет собой единое целое. Педагогическое мастерство-помимо сложности и обобщенности профессиональных знаний учителя, характеризуется и такой важной особенностью, как индивидуальный стиль работы. В статье уточняется, что на основе профессиональных знаний формируется педагогическое сознание, формируется система принципов и правил, определяющих действия и деятельность учителя.

Ключевые слова: *личность, учитель, образование, педагогика, культура, независимость, педагогическая культура, педагогическое мастерство, педагогическое совершенство, деятельность.*

This article describes the current state of the teacher's pedagogical culture in the conditions of independence, the conditions for the formation of the teacher's professional skills, the essence of the concepts of pedagogical culture, pedagogical skill, pedagogical perfection. It was also confirmed that the professional training of a modern specialist consists in mastering fundamental general education, psychological, pedagogical and special knowledge, modern pedagogical technologies, forming an attitude to innovation and creativity. The solution of each pedagogical problem actualizes the entire system of pedagogical knowledge of the teacher, which is a single whole. Pedagogical skill-in addition to the complexity and generality of the teacher's professional knowledge, is characterized by such an important feature as an individual work style. The article clarifies that on the basis of professional knowledge, pedagogical consciousness is formed, a system of principles and rules is formed that determine the actions and activities of the teacher.

Key words: *personality, teacher, education, pedagogy, culture, independence, pedagogical culture, pedagogical skill, pedagogical excellence, activity.*

Инсандын ар тараптуу калыптануусунда билим биринчи орунда тураары белгилүү. Билим – маданияттын бир бөлүгү, ал анын сакталышына жана өнүгүшүнө таасир этет. Билим берүү процесси дүйнө таанууну камсыздайт жана инсандын индивидуалдуулугун, уникалдуу оригиналдуулугун өнүктүрүү менен дүйнөлүк маданияттын бардык байлыгын өздөштүрүүгө мүмкүндүк берет. Бул жалпы адамзат, коомчулук, жан дүйнө жөнүндөгү билимди гана эмес, ар бир адамдын индивидуалдуулугун, оригиналдуулугун өнүктүрүүнү камсыздайт.

DOI:10.26104/NNTIK.2019.45.557

Бул байланыштын зарыл шарты – билим берүүнүн маданиятка жана тескерисинче, маданияттын билимге аралашуусу.

Е.В. Бондаревскаянын пикири боюнча, адам маданий өзүн-өзү өнүктүрүү жана жашоо жаратуу үчүн эркин, маданият адамы болуусу зарыл. Маданият адамы бул – өзүн-өзү аныктоого жөндөмдүү, гумандуу, адеп-ахлактык жана эстетикалык жактан өзүн-өзү өркүндөтүүдө эркин, руханий дүйнөсү бай адам [2].

Мындай инсанды тарбиялоо билимге жана өзүн-өзү таанууга, чыгармачыл ой жүгүртүүгө, руханий муктаждыктардын өнүгүшүн камсыздоого багытталат. Алар: сулуулукка муктаждыктар, үй-бүлө, достор, жаратылыш менен баарлашуу; чыгармачылыкка болгон муктаждыктар, алардын ички дүйнөсүнүн автономиясы, жашоонун маанисин издөө, бакыт, идеал ж.б. Маданият адамы – бул чыгармачыл жана адаптивдүү инсан, өзгөрмөлүү ой жүгүртүү, жаңыча сезими өнүккөн, жаңыны жаратууга болгон каалоосу күчтүү инсан.

Заманбап адистин кесиптик даярдыгы фундаменталдуу жалпы билим берүүчү, психологиялык-педагогикалык жана атайын билимдерди, заманбап педагогикалык технологияларды үйрөнүүнү, инновацияга жана чыгармачылыкка карата мамилени калыптандырууну камтыйт. Бул жагынан алганда мугалимдин кесиптик өнүгүүсүнүн эң маанилүү аспектиси педагогикалык чеберчиликти түшүнүү болуп саналат. Анын чокусуна карай жол татаал, бирок, таң калыштуу жана кызыктуу.

Эгемендүүлүктүн шартындагы эмгек рыногунда атаандаштыкка жөндөмдүү жана суроо-талапка жооп берген адисти даярдоо – чоң педагогикалык чеберчиликти талап кылат. Педагогикалык мыктылык, педагогикалык чеберчилик, педагогикалык маданият түшүнүктөрү өз алдынча мазмундук өзгөчөлүктөргө ээ болгону менен алар өз ара бирин-бири толуктап турган маанилеш, мугалимдин иш аракетинин өзгөчөлүгүн чагылдырган түшүнүктөр катары каралат.

Педагогикалык мыктылык – бул окутуу жана тарбиялоо искусствосу, ар бир мугалим жана өндүрүштүк окутуунун чебери үчүн жеткиликтүү, бирок, дайыма өркүндөтүүнү талап кылган сапаттардын жыйындысы. Бул окуучунун ар тараптуу өнүгүүсүнө, анын дүйнө таанымына жана жөндөмдүүлүгүнө багытталган окуу жана тарбия иштеринин бардык түрүн багыттоодогу кесипкөй жөндөм.

Педагогикалык чеберчилик – мугалимдин профессионалдык активдүүлүгүнүн жогорку деңгээли. Сыртынан, ал педагогикалык маселелердин кеңири түрүн ийгиликтүү чыгармачылык менен чечүүдө, тарбиялоо иштеринин методдоруна жана максаттарына эффективдүү жетишүүдө көрүнөт.

Анын конкреттүү тышкы көрсөткүчтөрү: аткаруунун жогорку деңгээли, мугалимдин ишинин сапаты окуучулардын билим деңгээли менен аныкталгандыгы, педагогикалык кырдаалдарга кесиптик даярдыгы, окуучулардын окутуу, тарбиялоо, өз алдынча иштеринин натыйжаларына адекваттуу жетишүүсү, аларды өз алдынча окууга, билимге ээ болууга, өз алдынча изилдөө иштерине тартууга жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүсү эсептелет.

Педагогикалык маданият – бул педагогикалык милдеттердин аткарылышын камсыз кылган билимдердин, көндүмдөрдүн, жөндөмдөрдүн, психикалык процесстердин, инсандык сапаттардын иштеп жаткан системасы [1]. Бул жагынан алганда, педагогикалык маданият – мугалимдин инсандыгынын, анын өз алдынча, чыгармачыл, педагогикалык ишмердүүлүккө чебер аралашуу мүмкүнчүлүктөрүнүн көрүнүшү.

Педагогикалык чеберчиликтин ички тарабы билимдин, көндүмдөрдүн, жөндөмдөрдүн, мугалимдин кесиптик маанилүү сапаттарынын, педагогикалык ишке карата позитивдүү мамиленин, ага болгон кызыгуунун жана сүйүүнүн, педагогикалык жана уюштуруучулук жөндөмдөрдүн, кесиптин талаптарына шайкеш келген мүнөздөгү өзгөчөлүктөрдү, темпераменттин көрүнүштөрү, психикалык процесстердин өзгөчөлүктөрү, активдүүлүккө психологиялык даярдык (узак мөөнөттүү жана кырдаал) жөндөмдөрүнүн системасы катары каралат. Тарбиялоо, окутуу мугалимдин иш-аракетинде биримдикте болгондуктан, педагогикалык чеберчилик билим берүү, окутуу, башкаруу маселелерин ийгиликтүү жана чыгармачыл чечүү үчүн зарыл болгон билимдердин, көндүмдөрдүн, жөндөмдөрдүн, кесиптик маанилүү сапаттардын системасында психологиялык негизге ээ. Чебер мугалим – бул жогорку маданияттын адиси, өз ишинин чебери, ал окутулган дисциплинаны, окутуунун жана тарбиялоонун методдорун жакшы билет, психологиялык, ошондой эле илимдин жана искусствонун түрдүү тармактары боюнча билимге ээ.

Педагогикалык чеберчиликтин маңызы мугалимдин инсандык сапаттарында жатат, ал бул ишти аткарууда анын ийгилигин камсыздайт.

Педагогика илиминде педагогикалык чеберчиликти өздөштүрүүнүн уникалдуу мисалы болуп эмгектин кубанычы катары кабыл алып, өзүн татаал, майып балдардын жашоосунан укмуштуудай команда түзүүгө жетишкен А.С. Макаренконун ишмердүүлүгү саналат. Педагогикалык чеберчилик активдүүлүктөн көрүнөт. Бирок, муну менен эле чектелбестен, атайын көндүмдөрдү өнүктүрүүнүн жогорку деңгээли менен мүнөздөлөт. Бул да башкы нерсе эмес. Негизгиси мугалимдин позициясында, окуучуларынын ишмердүүлүгүн чебер башкара билүүдө турат.

Педагогикалык ишмердүүлүк өзүнө төмөнкү компоненттерди камтыйт: анын өзгөчөлүгү менен

DOI:10.26104/NNTIK.2019.45.557

айырмаланган максат, каражат, объект, субъект.

Мугалимдин максаттары коом тарабынан аныкталат. Ал өз ишинин акыркы жыйынтыктарын тандоодо эркин эмес, анын аракеттери окуучунун инсандыгын ар тараптуу өнүктүрүүгө багытталган. Педагогикалык ишмердүүлүк жаш муундардын социалдык муктаждыктарын ишке ашырууга, жаштарды коомдук мамилелер системасына кошууга көмөктөшөт жана коомдук тажрыйбаны өздөштүрүүдө адамдын табигый мүмкүнчүлүктөрүн ишке ашырууга жардам берет. Башка адамдын ишмердүүлүгүн башкаруу (билим берүү, окутуу) мүмкүн. Анткени, мугалимдин максаты ар дайым окуучунун келечеги үчүн объективдүү болот. Келечекти куруу канчалык кыйын экенин түшүнгөн чебер мугалимдер ар дайым окуучулардын муктаждыктарына жараша өздөрүнүн ишинин логикасын курушат. Педагогикалык ишмердүүлүктүн максатынын өзгөчөлүгү – коомдун максаттары мугалимдин педагогикалык позициясында «чагылдырылганда», мугалимден коомдун социалдык милдетин жеке кабыл алууну, конкреттүү милдеттерди чыгармачыл түшүнүүнү, баланын кызыкчылыктарын эске алуу жана аларды билим берүү ишмердүүлүгүнүн берилген максаттарына айландыруу мүмкүнчүлүгүн талап кылат. В.А. Сухомлинский «Акыл, сезим, эрк, ынаным, өзүн-өзү таануу сезимдери – калыптанып жаткан инсандын руханий жашоосунун эң майда чөйрөлөрүнө таандык деп ырастаган [5].

Педагогикалык ишмердүүлүктүн объектисинин өзгөчөлүгүн төмөнкүчө кароого болот:

Инсан – болуп жаткан окуяларды өз алдынча түшүнүү менен кабыл алган, уникалдуу индивидуалдык сапаттары бар активдүү жандык. Бул педагогикалык процессте өзүнүн максаттары, мотивдери жана жеке жүрүм-туруму менен шериктеш. Ошентип, педагогикалык иштин объектиси ошол эле учурда анын субъектиси, аткаруучусу болуп саналат. Ал аны өзүнүн ички дүйнөсү жана мамилеси аркылуу кабыл алып, педагогикалык таасирге өз жолу менен байланыша алат. Мугалимдер менен бир убакта, анын айланасындагы бүт жашоо студентке, өспүрүмгө, көбүнчө стихиялуу, көп кырдуу, ар кандай багытта таасир кылат. Демек, педагогикалык иш бардык таасирлерди, анын ичинде окуучунун өзүнөн чыккан таасирлерди оңдоону болжолдойт, б.а. инсанды тарбиялоону, кайра тарбиялоону жана өзүн-өзү тарбиялоону уюштурат.

Билим берүүнүн негизги каражаты – ар кандай иш-чаралар. Ансыз эч бир билим берүү адисин элестетүү мүмкүн эмес. Окуучуга, мугалимге, ата-энеге, жамаатка таасир этүүчү предмет, негизги таасир этүү куралы – мугалимдин инсандыгы, анын билими жана жөндөмү. Эгерде студент мугалимди кабыл албаса, анын билимине, иш-аракетине сын көз менен караса, анда, ал студент мугалимдин таасирине каршы чыгат. Инсандык сапатка моралдык-эстетикалык жактан оң таасирин тийгизген адам гана чыныгы тарбиячыга айланат жана бул мугалимдин дайыма өзүн-өзү өркүндөтүү шартында гана мүмкүн болот.

Педагогикалык чеберчиликти калыптандыруунун негизги психологиялык жана педагогикалык шарттары катары төмөнкүлөрдү кароого болот:

- социалдык чөйрө (адеп-ахлактык тарбия, инсандык сапаттар катары туура туруктуу мамилелерди түзүү, ишенимдүүлүк, жоопкерчилик);
- жашоо мүнөзү (баалуулук категорияларынын декларациясы: бакыт, эркиндик, абийир, адилеттүүлүк, теңчилик, бир туугандык ж. б.);
- коомдук түзүлүш (коомдун укуктук негизи жана анын саясий түзүлүшү менен таанышуу; коомдогу инсандын ролу проблемасын изилдөө, азыркы «мен» жана коом, патриоттук тарбия);
- педагогикалык ишмердүүлүк (чыгармачыл эмгек көндүмдөрү, алдыңкы тажрыйбалар, инновациялык усулдар, жаңы технологиялар)
- экономикалык абал (жашоо шарты, үй-бүлөлүк киреше, эмгек акысынын өлчөмү).

Педагогикалык мыктылык гуманисттик позициядан жана педагогикалык баарлашуудан башталат.

Педагогикалык баарлашуу – бул мугалимдин окуучулар менен класста же анын сыртында (окутуу жана тарбиялоо процессинде) белгилүү педагогикалык функциялары бар жана жагымдуу психологиялык климатты түзүүгө багытталган кесиптик баарлашуусу (эгер ал толук жана оптималдуу болсо), билим берүү ишмердүүлүгүн жана мугалим менен окуучунун ортосундагы мамилелерди оптималдаштыруу.

Педагогикалык баарлашуу педагогикалык кызматташтыкты жана окуу процессин оптималдаштырган чөйрөнү түзөт. Педагогикалык иште мугалимдин чеберчилиги өнүгөт жана ишке ашат. Чеберчилик профессионалдык ишмердүүлүктүн жогорку деңгээлдеги өз алдынча уюштурулушун камсыз кылат. Ага төмөнкүлөр кирет: гуманисттик багыт, кесиптик билим, педагогикалык жөндөм жана педагогикалык техника.

Педагогикалык мыктылык гуманисттик багыттын болушун болжолдойт, ал максатка ылайыктуу, заманбап коомдун талаптарына ылайык, окуу процессин курууга мүмкүндүк берет.

Мугалимдин кесиптик чеберчилигин өнүктүрүүнүн пайдубалы кесиптик билим. Ал профессионалдуулуктун «скелетин» түзөт жана аны дайыма өркүндөтүүгө мүмкүндүк берет.

Педагогикалык техника билимге, жөндөмгө таянат, бардык таасир этүү каражаттарын максат менен байланыштырууга мүмкүндүк берет. Ошону менен педагогикалык иштин структурасына шайкеш келтирет.

А.С. Макаренко педагогикалык техникага чоң маани берген. Ал мындай деп жазган: «Мимикага ээ

DOI:10.26104/NNTIK.2019.45.557

болбогон, зарыл жүздү бере албаган же маанайын тыя албаган жакшы тарбиячы боло албайт. Педагог ар бир кыймыл аны тарбиялай тургандай мамиле кылышы керек жана ар дайым учурда эмнени каалап, эмнени каалабасын билиши керек» [3].

Педагогикалык техника педагогикалык проблемаларды чечүү процессинде өзүн-өзү башкаруу жана өз ара аракеттенүү жөндөмүн камтыйт.

Биринчи көндүмдөр тобу – адамдын денесин, эмоционалдык абалын, сүйлөө техникасын өздөштүрүү.

Экинчиси – дидактикалык, уюштуруучулук жөндөм, контакттык өз ара аракеттенүү техникасын өздөштүрүү ж.б.

Мугалимдин чеберчилигинин критерийлери:

• максатка ылайыктуулук (фокус);

• өндүрүмдүүлүк (жыйынтык: билим деңгээли, окуучулардын билими);

• оптималдуулук (каражаттарды тандоо);

• чыгармачылык (иштин мазмуну).

Педагогикалык мыктылыктын негиздеринин бири - педагогикалык милдет. Анын чечими мугалимдин кесипкөйлүк деңгээлин чагылдырат.

Педагогикалык милдет – бул аны өзгөртүү, жаңы баскычка көтөрүү, педагогикалык ишмердүүлүктүн максатына жакындатуу үчүн учурдагы абалды түшүнүү. Бардык педагогикалык иш кырдаалдардын чынжырынан турат. Алар мугалим тарабынан да, окуучулар тарабынан да стихиялуу түрдө жана атайылап түзүлгөн.

Мугалимдин чеберчилиги кырдаалды педагогикалык тапшырмага айландырууда, ошону менен болгон шарттарды мамилелерди кайра түзүүгө багыттоодо, мугалимди максатка жакындатууда көрүнөт. Эгерде, мугалим аны байкабаса же тоготпосо, кээде ага маани бербесе, кырдаалды чечүү милдет болуп калбашы мүмкүн. Муну милдет катары кабылдаса болот. Бирок, ал кырдаалга кыйкырык менен жооп берсе, кээде чыр-чатакты чечпестен, курчутуп жиберсе, аны чечүү маанилүү эмес.

Адабияттар:

1. Айдарова М.Д. Педагогикалык маданият. - Б., 2017 ж.
2. Бондаревская Е.В., Кульневич С.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания: Уч. пос. - Ростов на Дону, 1999.
3. Макаренко, А.С. О воспитании: Сб. [Текст] / А.С. Макаренко. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Политиздат, 1990.
4. Смирнов С.А., Котова И.Б., Шлянов Е.Н. и др. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Уч. пос. для студентов / С.А. Смирнов, И.Б. Котова, Е.Н. Шлянов и др. - М.: Академия, 2000.
5. Сухомлинский В.А. Мугалимге жүз насаат [Текст] / В.А. Сухомлинский. - Фрунзе: Мектеп, 1983.
6. Айдарова М.Д., Эргешали К.А. Какой должна быть педагогическая культура учителя в соответствии с требованиями времени? / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2014. - №. 3. - С. 289-290.
7. Айдарова М.Д., Эргешали К.А. Проблема личности в формировании педагогической культуры учителя. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2016. №. 2. С. 160-162.